

הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך וכו', עד כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי וכו', לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם וכו' [כג-כד]. הנה להבין פרשה זו, נראה, דהנה ידוע שקודם שנכנסו ישראל לארץ מת משה רבינו, ואז הכניס יהושע את ישראל לארץ, ואז הלך עמהם המלאך, כמו שנאמר ביהושע [שופטים ה, יד] "עתה באתי". אבל אם היה הולך משה רבינו עמהם לארץ, לא היה הולך עמהם המלאך, כמ"ש במדרש [ילקוט שנט] שדחאו משה.

והנה המלאכי השרת של מעלה נקראים "מלאכים" סתם, אבל משה רבינו ע"ה נקרא בלשון "מלאכי", שהוא מיוחד לו ית' וחביב מכולם. ועיין מה שכתבתי בפרשת בשלח [עמ' רצט] בפסוק [שמות יד, לא] "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", ובפרשת יתרו [עמ' עמ' קכב] לעיל שמה שהמלאך עושה דומה רק לשאר שליח העושה ואינו נקרא מעשה ידיו ית' ממש, אבל מה שעשה משה רבינו נחשב כידו ית' ממש, דמשה רבינו נקרא "עבד ה'", ויד עבד כיד רבו.

והנה החילוק בין אם המלאך הכניסם לארץ או משה רבינו הכניסם, הוי כך, שבכל אחד יש בו מעלה וחסרון: במלאך הוי מעלה, שאז אם חטאו אח"כ נחרב הבית ושפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים ולא היה כליה בישראל. אך הוי חסרון, שמלאך אינו יכול למחול על כבודו, דהנה הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מכח דהתורה דיליה הוא [קידושין לב, ב], והיינו שמעלות האנושי בצדיק ע"י שלימות מעשיו, הוא לא ממנו ית', ולכך כל מה שזכה לגדולה הוי משלו ויכול למחול. אבל המלאך כל מה שזכה הוי משלו ית' ולא משל עצמו, לכך

דומה למלך שאין כבודו מחול. אבל במשה רבינו הוי ממש להיפך, שיש בו מעלה דיכול למחול על כבודו, אבל הוי בו חסרון, שאם יכניסם הוא אז לא היה נחרב הבית, והיו ח"ו הם עצמן נענשים במאוד מאוד.

וזהו שאמר להם הקב"ה, דבישר להם שמה רבינו לא יכניסם לארץ, רק הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך וכו', אז אני מזהירך שהשמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו, כלומר הוא אינו גדול משל עצמו רק שמי בקרבו משלי הוא גדול, ואין יכול למחול, ואינו כרב וכתלמיד חכם דהוי גדולתו משלו. אבל כי לא ילך מלאך סתם, רק כי ילך "מלאכי" המיוחד לפניך, דהיינו משה והביאך וכו', אז והכחדתיו, מעשיו יהיה נקרא מעשי ממש, ומה שהוא יכחידם יחשב כאילו אני מכחידם, אז אני מזהירך ביותר שלא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם, והיינו כי הרס תהרסם אז וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך דייקא, ומכלל הן נשמע לאו, הא אם לא תעשה כן יהיה מחלה בקרבך, ולא שיחרב הבית עבורך, רק יהיה מחלה בקרבך, וביארה התורה מה שיש בכל צד מעלה וחסרון.

כת"י חכמת התורה שנת תקפח

הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכו', אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו [כג-כד]. הנה הרמב"ם במורה נבוכים [חלק שני פרק לד] הובא במעשי ה' [מעשי תורה פ"א], פירש דזה קאי על רב ומורה, שיתן להם חכמים בדור ודור להורות להם דרך התורה, יע"ש. והנה על פי דרכו י"ל מה שאמר "אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי

בקרבנו", ויהיה לשון "אל תמר" מלשון תמורה, וכמשמעות לשון המדרש לפי דרכו, כן יהיה הכוונה לדרכנו.

כי הנה הקב"ה השווה כבוד התלמיד חכם לכבודו ית', וכמו שבעון עבודה זרה חייב מיתה, והיינו ע"י שסרין ממנו ית' ובחרין בעבודה זרה, וזה נקרא בלשון תמורה, כמ"ש [תהלים קו,ב] "וימירו את כבודם בתבנית שור" וכו', כן ה"נ אם הקב"ה נתן להם רב ומורה, והמה מסלקין אותו ובחרין באחר, נחשב להם כעובדין עבודה זרה ממש.

וזהו שאמר השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו, שלא תעשה בו תמורה לסלקו ולבחור באחר, כי לא ישא לפשעכם על כך על הסתלקו מן השררות, דאף שהוא עניו מסתמא, מ"מ לא ישא לפשעכם על עון כזה, והיינו כי שמי בקרבנו כי אין לך עניו ממנו ית', ובעבודה זרה נאמר [דברים ד,כד] "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא", שמקנא בעבודה זרה, א"כ ה"נ אם תסלקו לבחור באחר, ראוי הוא להיות בו מדעת קונו ואין לו חיוב לישא לפשעכם על כך.

ואפשר דכאן הוי אזהרה לעדת קרח ודכוותיה שלא יחלקו על משה רבינו באמרם "מדוע תתנשאו על קהל ה'", ואין עונשין אלא אם כן מזהירין [סנהדרין נו,ב], וי"ל דכאן הוי אזהרה לו. ולכך לא היה רשאי משה רבינו למחול על כבודו ולהתפלל עליהם, כי כמו שהזהיר בכאן להמון ש"אל תמר בו", כן הוי אזהרה להחכם שלא ישא לפשעים על כך אם יסלקו אותו, כמ"ש "כי לא ישא לפשעכם". ואפשר דהוי בזה העדר כבוד לו ית', דבכל עבירות שאין הקב"ה מקנא ומוחל, גם החכם מחויב לקיים הדבק במדותיו ולמחול. אך להסתלק לגמרי שנאמר

בו ית' "אל קנא", א"כ אם ימחול החכם על כך, יהיה נראה כאילו הוא צדיק ח"ו יותר מבוראו, ולכך אינו רשאי למחול על כך בלי פיוס וחרטה, כי ע"י תשובה גם הקב"ה מוחל.

ולכך נאמר במשה רבינו שם [במדבר טז,ד] "וישמע משה ויפול על פניו", ורש"י נדחק שם למה לא התפלל עליהם. ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהיה מוזהר כאן שבכהאי גוונא לא יתפלל עליהם, ולכך נפל על פניו, כי לא ידע מה לעשות, כי רצה למחול ולא היה יכול, ולא ידע איך יפנה, אם לא ימחול יענשו ישראל, ואם ימחול נוגע בכבודו ית'.

או י"ל הכוונה על דרך הרמב"ם הנ"ל, על פי מה שאמרו חז"ל במסכת עירובין פ"ב [נא,ב] דגדולים דברי סופרים מדברי תורה, שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, אבל דברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה. והנה לפ"ז מוכח שכל דברי סופרים דומין לחטא עבודה זרה, דבעבודה זרה חייבין מיתה, ועל דברי סופרים חייבים מיתה, א"כ המשיל כל עבירות דרבנן לעובר עבודה זרה. ובפרט דכך אמרו חז"ל [שבת קה,ב] כך דרכו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך ועבוד עבודה זרה. והנה מזה מוכח דהכל בהתחלה הראשונה תליא מלתא, ולכך בדברי סופרים שנעשה לשמירה לשל תורה, חמור עונשו יותר מגוף התורה, כי דבר הנעשה לשמירה חמור יותר, כי אם עובר על השמירה סופו ליגע בכלל התורה.

וזהו שאמר השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו, כי כל אשר ימרה את פיו נחשב

ככופר בשמו ממש, וכעובד עבודה זרה ידמה לו, וחייבין עליו מיתה, והטעם שאני מחמיר על דרבנן יותר משל תורה, הוא כיון דבא לשמירה לשל תורה, שהרי כי אם שמוע תשמע בקולו ממילא יומשך כי ועשית כל אשר אדבר אני, כי ע"י קיום דרבנן תבוא לקיום דאורייתא, וכיון דנעשה לשמירה לשל תורה, הוי עונו יותר חמור מעובר על גוף התורה.

התורה

והנה לפי דרכנו דקאי אזהרה על דרבנן, א"כ כיון שסיים "כי אם שמוע תשמע וכו' ואיבתי את אויבך וצרתי את צורריך", מוכח שע"י קיום דרבנן זוכין לגאולה יותר משל תורה, יש להבין בזה מה שאיתא במדרש שיר השירים [רבה א,ג] בפסוק [שה"ש א,ג] "על כן עלמות אהבוך", וז"ל, על שנתת לנו ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג וביזת ל"א מלכים על כן אנו אוהבים אותך. והוא תמוה, איך יתכן לומר שח"ו עבור הממון יאהבו אותו ית', ובמה יתפארו בזה. וכבר מלתי אמורה בזה בדרוש נראה בקהלת יעקב פסח ח"א דרוש יב, וכעת נראה כך.

והנה י"ל ביזת הים וסיחון ועוג, זה נטלו עבור ביזת מצרים, דכיון שבביזת מצרים עשו מצוה שצוה להם הקב"ה על כך, ולכך בעבור שכר ביזה זו נתן הקב"ה שכר ביזת הים וסיחון ול"א מלכים, והוי ביזה זו שכר עבור זו. אך קשה כיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא [קידושין לט,ב], למה יתן הקב"ה שכר עבור מצות הביזה יותר מכל שאר המצות שבתורה. אך נראה, דדוקא מצוה דאורייתא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אבל בדרבנן כמו דעונשו גדול יותר משל תורה, כמ"ש בפ"ב דעירובין והבאתיו לעיל, כן ה"נ לענין השכר הוי כן, אף דבשל

תורה אין שכר בהאי עלמא, בשל דרבנן יש שכר בהאי עלמא. וכיון שכתבנו בפרשת בא [חכמת התורה עמ' רלח] בפסוק [שמות יב,לה] "ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו", וכתבנו דהכוונה שהקב"ה אמר למשה שישאלו להנאת עצמן, אבל משה רבינו אמר להם שישאלו עבור נדבת המשכן ולא להנאתן. וזהו שאמר "ובני ישראל עשו כדבר משה" ולא כדבר ה', "וישאלו" עבור הנדבת המשכן ולא להנאתן. וא"כ בהיות כן נחשב השאלה מצות דרבנן, כיון שקיימו כדברי משה - ועיין מה שכתבתי בפרשת בא [חכמת התורה עמ' רלט] בזה, - ולכך כיון דהוי דרבנן, לכך נתן להם השכר בהאי עלמא.

והנה מה שקבלו הביזה עבורו ית' למשכן ולא להנאת עצמן, מזה ניכר גודל אהבתם אותו ית', שעוזבין עצמן ובוחרים לכבודו ית'. אך הרי באמת זה הוי דבר המסור ללב, ומי יודע אם כווננו בלב להנאתן או לכבודו ית'. אך מן השכר שנטלו ביזה עבור ביזה, ואם היה להנאתן, הוי מצות התורה, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ובעל כרחך בלב כווננו רק לכבודו ית', ועשו כדבר משה, ולכך עבור דרבנן קבלו שכר בהאי עלמא. וא"כ מן ביזת הים ול"א מלכים מוכח אהבת ישראל לו ית'.

ויהיה כוונת המדרש כך, דאין כוונתו לומר שעבור הביזות הם אוהבין לו, רק הכוונה להוכחה שמביזות שנתן לנו מוכח אהבתינו לו ית'.

ויזמתק בזה המשך לשון המשורר, שתחלה אמר "כי טובים דודיך מיין", ומפרש שם המדרש דרבנן טובים יותר מדברי תורה, שדברי תורה אין חייבין על כמה מצות מיתה, ועל דרבנן חייבין מיתה, יע"ש. ולפ"ז אתי שפיר, שאמר כיון דרבנן

חמור בעונש מדברי תורה, מכל שכן דלשכר
הוי טובה יותר, שהרי מדה טובה מרובה
ממדת פורענות. ולכך אמר "כי טובים דודיך
מיין", דדרבנן טוב מן התורה, דבשל תורה
ליכא שכר מצוה בהאי עלמא, ובדרבנן יש
שכר בהאי עלמא, ולכך ממילא "לריח שמניך
טובים" על ביזת מצרים וביזת הים וביזת
ל"א מלכים, דהרי כולם שכר עבור ביזת
מצרים, "על כן" עבור זה מוכח בבירור
ש"עלמות אהבוך", וכיוונו בלב ליטול רק
לכבודו ית' למשכן ולא להנאת עצמן.

וזהו שאמר בפרשת בשלח [שמות יד, לא]
"וירא ישראל את היד הגדולה וכו'
ויאמינו בה' ובמשה עבדו", והכוונה, דעד
הנה האמינו בשל תורה ולא בדרבנן, אך כעת
שראו שנתן להם ביזת הים, וזה הוי שכר
עבור ביזת מצרים, והרי שכר מצוה בהאי
עלמא ליכא, ובעל כרחך עבור דרבנן שכיוונו
לעצת משה רבינו, יש שכר בהאי עלמא,
ועדיף דרבנן משל תורה, ולכך "ויאמינו בה'
ובמשה עבדו", ואתי שפיר.

כת"י חכמת התורה שנת תקצ

הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכו', השמר
מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא
ישא לפשעכם כי שמי בקרבו, כי אם שמוע
תשמע בקולו וכו' ואיבתי את אויביך וצרתי
את צורריך וכו' [כג-כב]. י"ל הכוונה, דהנה
ידוע מה שאמרו חז"ל [דב"ר א, י] בפסוק
[דברים א, יג] "וא שימם בראשיכם", דהאשם
תלוי בראש הדור, שראש הדור נתפס בעון
הדור, וכן אמרו עוד [ב"ק נב, א] כד רגזי רעיא
על ענא עביד לנגדא סמותא. א"כ מכל זה
מוכח דהראש נתפס בעון דורו. ולפ"ז היה
אפשר לומר דהוא הדין נמי אם המלאך
מנהיג הדור נמי ישא את עונם ויסבול הוא

צערם. לכך אמר הקב"ה לא כן הוא, כי
המלאך לא יהיה נתפס בעון הדור. והטעם,
דאם המנהיג הוי בן אדם, דאז אם הדור זוכין
יש לו עלייה על ידם, ונהנה הוא ג"כ
מטובתם, ולכך אם נהנה מטובתן ראוי להיות
סובל עונשם, וכמ"ש חז"ל [ברכות לב, א] אף
במשה "לך רד" [שמות לב, ז], כלום נתתי לך
גדולה אלא בשביל ישראל, אבל המלאך
בעליית ישראל אין לו עלייה ואינו נהנה
מטובתם כי הוא רוחני, ממילא אין לו לסבול
פורעניות שלהם.

וזהו שאמר הכתוב, ויהיה כוונת "כי לא
ישא לפשעכם" על דרך מה שאמר
הנביא [ישעיה נג, ד] "אכן חליינו הוא נשא",
וכן [שם פסוק יב] "והוא חטא רבים נשא",
דהכוונה לשון סבלות, שסובל את חטא
רבים, וכן אמר כאן הנה אנכי שולח מלאך
לפניך וכו' השמר מפניו ושמע בקולו וכו'
כי לא ישא לפשעכם, כלומר הוא לא יסבול
לפשעכם לקבל העונש על עצמו, והטעם כי
שמי בקרבו ולא יהיה נהנה מטובתכם, ואין
לו לסבור רעתכם, כי אם שמוע תשמע
בקולו וכו', אז ואיבתי את אויביך ולא
אויבנו, כי הוא אין לו אויבים, וצרתי את
צורריך ולא את צורריו, וא"כ אם בזכותך
לא יהיה לו ריוח, אין לו לסבול רעתכם
וכו', ואתי שפיר. ועיין מה שכתבתי בפירוש
הפסוק הנ"ל בפרשת יתרו [עמ' תמט] בפסוק
[שמות יט, ד] "אתם ראיתם" וכו', בחיבור זה
לקמן.

כת"י חכמת התורה שנת תקצא

הנה אנכי שולח מלאך וכו' וצרתי את
צורריך [כג-כב]. הנה לפרש גוף
הפסוק מה שאמר "כי לא ישא לפשעכם כי
שמי בקרבו", י"ל על דרך מה שאיתא